

GONGO W ROSJI

GONGO, czyli Governmental Non-Governmental Organizations - tworzone przez rządy państw autorytarnych i/lub totalitarnych rzekomo niezależne organizacje pseudo-obywatelskie, służące do imitowania mechanizmów istniejących w krajach demokratycznych oraz tworzenia alternatywnej narracji wokół wydarzeń w kraju.

W ramach kremlowskiego systemu agentów rosyjskiego świata można wyróżnić trzy odrębne poziomy, oparte roboczo na skali finansowania i rodzaju operacji.

Pierwszy poziom składa się z głównych państwowych agencji federalnych, kilku większych fundacji państwowych oraz kilku prywatnych organizacji charytatywnych powiązanych z rosyjskimi oligarchami.

Drugi poziom obejmuje mniejszy krąg zaufanych partnerów wykonawczych i ich lokalnych współpracowników w regionie. Są to grupy finansowane przez fundacje państwowe, granty prezydenckie lub duże firmy lojalne wobec Kremla. Należą do nich grupy młodzieżowe, think-tanki i inne mniejsze fundacje, stowarzyszenia rodaków, grupy kozackie i kombatanckie. Zazwyczaj są to członkowie różnych rad publicznych lub Izby Społecznej Federacji Rosyjskiej.

Z kolei trzeci poziom tworzą grupy, które dzielają program Kremla i jego wizję sąsiedztwa, ale działają poza formalnymi kanałami współpracy, a więc w zasadzie agenci wpływu. Grupy te promują ultraradykalny i neoimperialny dyskurs, nierzadko prowadzą młodzieżowe obozy paramilitarne w regionach Federacji.

Główną państwową agencją zajmującą się rosyjskojęzycznymi społecznościami na całym świecie i projekcją soft power jest Federalna Agencja ds. Wspólnoty Niepodległych Państw, Rodaków Żyjących za Granicą i Międzynarodowej Współpracy Humanitarnej (Rossotrudnicestwo).

Utworzona w 2008 roku agencja działa jako organizacja parasolowa dla sieci rosyjskich współpracowników i finansuje różne projekty z zakresu dyplomacji publicznej. Prowadzi rozległą sieć 60 rosyjskich ośrodków nauki i kultury oraz 25 przedstawicielstw w ambasadach rosyjskich, zatrudnia 600 osób na całym świecie. W porównaniu np. z British Council, który ma biura w 100 krajach i zatrudnia 8 700 pracowników, może się to wydawać stosunkowo niewielką obecnością na zewnątrz, jednak Rossotrudnicestwo odgrywa aktywną rolę polityczną w polityce zagranicznej Rosji, konsolidując działania prorosyjskich graczy na obszarze poradzieckim i rozpowszechniając narrację Kremla.

Zgodnie z nową Koncepcją Międzynarodowej Pomocy Rozwojowej, podpisaną przez Putina w 2014 roku, Rossotrudnicestwo oficjalnie otrzymało sztandarową rolę w rozwijaniu rosyjskiej soft power, często określanej w oficjalnych dokumentach jako "humanitarny wymiar polityki zagranicznej". Cała pomoc międzynarodowa, którą wcześniej zarządzało Ministerstwo Finansów, miała być przekazywana za pośrednictwem agencji. W efekcie jej budżet w zniemnieniu 2014 roku wzrósł o 50%, do 3 mld RU (95,5 mln USD).

Rossotrudnichestvo Lyubov Glebova (dyrektor) 2008 <http://rs.gov.ru>

Rosyjska Fundacja Światowa Wiaczesław Nikonow (przewodniczący zarządu) 2005
<http://rusскиymir.ru>

Fundacja Gorczakowa Siergiej Ławrow (minister spraw zagranicznych, członek rady doradczej) 2011 <http://gorchakovfund.ru>

Fundacja Wspierania Rodaków Igor Panewkin (dyrektor) 2011 <http://pravfond.ru>

Moskiewski Dom Rodaków Władimir Lebiediew (doradca mera Moskwy) 2003
<http://www.mosds.ru>

Międzyrządowa Fundacja Współpracy Humanitarnej Krajów WNP Anatolij Iksanow (dyrektor) 2006 <http://www.mfgs-sng.org>

Brakuje przejrzystości w kwestii funduszy przekazywanych za pośrednictwem rosyjskich fundacji – co nie powinno nikogo dziwić. Wiele z nich, w tym Fundacja Rosyjski Świat (Russian World Foundation) i Fundacja Gorczakowa, nie publikuje rocznych sprawozdań finansowych. W oparciu o otwarte źródła danych, takie jak portal internetowy z wykazem rosyjskich kontraktów państwowych, ostrożnie szacuje się, że państwo wydaje rocznie około 130 mln USD na projekty na całym świecie, koncentrując się głównie na krajach poradzieckich i bałkańskich – czyli docelowych strefach wpływu.

Najprawdopodobniej nawet ten szacunek jest zaniżony, gdyż całość finansowania łączy dotacje państwowe z funduszami przedsiębiorstw państwowych i firm prywatnych lojalnych wobec Kremla. Granty prezydenckie są również przekazywane za granicę. W 2015 roku państwowe wsparcie dla organizacji pozarządowych podwoiło się w stosunku do roku poprzedniego i wyniosło 4,7 mld RU (103 mln USD).

Granty prezydenckie są rozpowszechniane przez szereg organizacji pozarządowych - wśród nich Rosyjski Związek Młodzieży, Stowarzyszenie Wiedza (Znaniye) i Instytut Studiów Społecznych, Ekonomicznych i Politycznych redystrybuują środki na projekty międzynarodowe. Na przykład w 2014 roku takie nagrody dla ośmiu rosyjskich grup pełnomocników wyniosły w sumie RU 33,3 mln (820 500 USD). Transparency International Rosja stwierdziła, że proces przyznawania grantów nie jest przejrzysty i że często wspiera on grupy powiązane z rządem i rządzącą partią Jedna Rosja poprzez ich zarządy.

Grupy agentów wpływu i ich narracja

Liczba powiązanych z Kremllem organizacji pozarządowych aktywnych w polityce zagranicznej jest stosunkowo niewielka: Rossotrudnichestwo informuje o współpracy z około 150 rosyjskimi organizacjami. Większość grup działających za granicą należy do Izby Społecznej Federacji Rosyjskiej; około 75% jej członków jest mianowanych przez państwo, a wielu z nich jest bezpośrednio związanych z partią Jedna Rosja

Wiele grup zostało założonych przez agencje państwowe, ministerstwa i media państwowe, a w ich zarządach zasiadają urzędnicy państwowi wysokiego szczebla i członkowie Dumy, a także przedstawiciele państwowych instytucji akademickich, mediów państwowych, agencji bezpieczeństwa i dużych firm państwowych. Inną cechą charakterystyczną tych grup

pełnomocników jest ich ścisły związek z Federalną Służbą Bezpieczeństwa (FSB) i szeroko rozumianym aparatem bezpieczeństwa (*siłownikami*).

Na przykład na czele Rosyjskiego Stowarzyszenia Współpracy Międzynarodowej stoi Siergiej Stiepszyn, były dyrektor federalnej agencji kontrwywiadowczej, a minister obrony Siergiej Szojgu jest przewodniczącym Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego. Na Światowym Kongresie Rodaków często przemawia Nikołaj Patruszew, szef Rady Bezpieczeństwa Narodowego i były szef FSB.

Rosyjskie grupy agentów wpływu koncentrują swoje wysiłki głównie na obszarze poradzieckim, zwłaszcza w państwach postrzeganych jako „wahające się”, takich jak Ukraina, Mołdawia, Gruzja i Armenia, gdzie opinia publiczna tradycyjnie podzielona jest między zwolenników integracji z Rosją lub Zachodem. Działają one również w krajach bałtyckich i na szerszych Bałkanach (zwłaszcza w Serbii i Bułgarii), a ich obecność wzrosła w Kirgistanie, odkąd w sierpniu 2015 roku stał się on członkiem EAEU.

Kreml rozumie, że ponowoczesne imperia tworzone są nie tylko za pomocą środków militarnych, ale także narracji. Dlatego jego narracja w regionie koncentruje się na zagrożeniu dla tradycyjnych wartości ze strony rozszerzenia UE i NATO. Ponieważ kraje sąsiednie należą do tradycji wschodniego chrześcijaństwa prawosławnego, prokremlowska linia zakłada, że zachodnie wartości liberalizmu, tolerancji i wielokulturowości są im obce: jedynym realnym wyborem politycznym i gospodarczym dla tych państw jest Unia Euroazjatycka i świat rosyjski.

Narracja Kremla jest zasadniczo antyamerykańska” Stany Zjednoczone są przedstawiane jako zakłęty arcywróg, główny mąciciel i sprawca, który podżegał i wywoływał Kolorowe Rewolucje, aby osłabić Rosję, stworzyć chaos w systemie międzynarodowym i naruszyć prawo międzynarodowe.

Rosyjscy urzędnicy w ogóle twierdzą, że integracja euroatlantycka jest instrumentem służącym do drenażu zasobów naturalnych z krajów poradzieckich i zwabienia ich do NATO, aby uzupełnić jego zasoby ludzkie w celu prowadzenia zainicjowanych przez USA wojen na całym świecie. W odniesieniu do rozszerzenia NATO Putin stwierdził: „NATO i USA chciały całkowitego zwycięstwa nad Związkiem Radzieckim. Chciały same zasiąść na tronie w Europie”. Grupy rosyjskie finansowane przez państwo wzmacniają tę kremlowską narrację.

Rosyjska telewizja państwowa i armia ich trolli w mediach społecznościowych pomagają przekształcać informacje – prawdziwe bądź nie - w broń. Są one w stanie wprowadzać zamęt, szerzyć teorie spiskowe, fałszować badania opinii publicznej, demoralizować państwa i społeczeństwo obywatelskie oraz manipulować opinią publiczną w regionie poradzieckim i na Zachodzie, a także podsycać, jak to ujął jeden z komentatorów, "niechęć do wyższości Zachodu" w społeczeństwach regionu.

Kluczowe drogi wpływu społeczności rosyjskojęzycznych i etnogeopolityki

Społeczności rosyjskojęzyczne stanowią podstawę sieci kontaktów Rosji za granicą. Współcześni zwolennicy rosyjskiego świata czerpią z idei XVIII-wiecznego niemieckiego filozofa Johanna Gottfrieda Herdera o korelacji pomiędzy językiem a procesem myślenia.

Dlatego też jeżeli prorosyjski sposób myślenia ma być pielęgnowany za granicą, kluczowe jest inwestowanie we wzmocnienie języka rosyjskiego.

Rosja promuje swój język poprzez współpracę z uniwersytetami i szkołami na całym świecie. Na przykład, Instytut Puszkina i Międzynarodowe Stowarzyszenie Nauczycieli Języka Rosyjskiego zapewniają użyteczną pomoc w zakresie metodologii nauczania. Promocja języka może być jednak również wykorzystywana jako narzędzie polityczne; poniżej zawarłem listę kluczowych aktorów pomagających w konsolidacji społeczności rosyjskojęzycznych na całym świecie.

Fundacja Rosyjski Świat jest dobrą ilustracją tego, jak uzasadnione wysiłki na rzecz promocji języka rosyjskiego mogą być wykorzystywane do celów wywrotowych.

Założona w 2005 roku fundacja przeznacza środki państwowe na wspieranie języka i kultury rosyjskiej, a także rosyjskojęzycznych mediów. Zajmuje się również wsparciem filozoficznym i naukowym dla szeroko pojętej koncepcji Rosyjskiego Świata, współpracuje z diasporą i dąży do promocji Rosji na arenie międzynarodowej. Jest finansowana przez Ministerstwo Edukacji i dysponuje rocznym budżetem w wysokości 500 mln RU (15 mln USD). Zatrudnia ona 80 osób i wspiera 100 Ośrodków Rosyjskich na uniwersytetach i w bibliotekach narodowych na całym świecie. Każdego roku fundacja otrzymuje około 1000 wniosków o dofinansowanie z całego świata. Jej geograficznym obszarem zainteresowania jest przestrzeń poradziecka. W sumie około 20% jej dotacji trafia bezpośrednio do organizacji w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP).

Światowy Kongres Rodaków Rosji Aleksiej Łobanow (szef sekretariatu) 2009 <http://vksrs.com>

Międzynarodowy Związek Rodaków Rosji Wadim Kolisneczenko (przewodniczący rady) 2001 <http://www.msrs.ru>

Instytut Rodaków Rosyjskich Siergiej Pantelejew (dyrektor) 2005 <http://www.russkie.org>

Ruch antyglobalizacyjny Rosji Aleksandr Jonow (reżyser) 2012 <http://anti-global.ru>

Prawie połowa ośrodków rosyjskich w krajach WNP do stosunkowo niedawna (2014 rok) znajdowała się w Ukrainie. Mimo że na Ukrainie powszechnie mówiło się po rosyjsku, kraj ten od 2012 roku pozostawał i pozostaje kluczowym celem Fundacji Rosyjski Świat (i całego rosyjskiego świata), która przeznaczała na tamtejsze projekty około 1 mln USD rocznie; kolejnym co do wielkości beneficjentem funduszy Fundacji Rosyjski Świat jest Kazachstan. Na Ukrainie środki finansowe kierowane były na projekty podkreślające podziały językowe wschód-zachód w kraju, potem tak umiejętnie wykorzystane w 2014 roku. Głównymi beneficjentami dotacji fundacyjnych były stowarzyszenia nauczycieli języka rosyjskiego, grupy należące do organizacji "Rosyjskojęzyczna Ukraina" oraz członkowie Komitetu Koordynacyjnego Rodaków Rosyjskich na Ukrainie.

Organizacja "Rosyjskojęzyczna Ukraina" została założona w 2008 roku przez byłego deputowanego Partii Regionów prezydenta Wiktora Janukowycza, niejakiego Wadyma Kolesniczenkę w celu obrony praw ludności rosyjskojęzycznej na Ukrainie. Kolesniczenko

działał jako główny pośrednik między fundacją a ugrupowaniami prorosyjskimi na Ukrainie i rekomendował Moskwie projekty do finansowania. Jedynym kryterium finansowania projektów było to, aby ich treść i wydarzenia odbywały się w języku rosyjskim.

Kolesniczenko, wybrany w 2007 roku do reprezentowania Sewastopola w parlamencie ukraińskim, jest jednym z najbardziej aktywnych rzeczników Rosji na Ukrainie. Był autorem ustawy językowej z 2012 roku która podniosła status języka rosyjskiego, co spotkało się z protestami ze strony osób ukraińskojęzycznych. W 2013 roku był sponsorem ustawy o "zagranicznych agentach" dla organizacji pozarządowych, wzorowanej na ustawodawstwie rosyjskim, i zaproponował poprawki ograniczające wolność obywatelską. Po aneksji Krymu Kolesniczenko przyłączył się do rosyjskiej nacjonalistycznej partii Rodina (Ojczyzna). W 2015 roku władze ukraińskie wszczęły w jego sprawie dochodzenie karne, uzasadniając to tym, że jego działalność podważa suwerenność kraju.

Szeroko rozumiana kwestia etniczna jest wykorzystywana też przez Kreml do podsycania napięć i nastrojów separatystycznych na Ukrainie. Rosja wspiera skrajnie separatystyczne skrzydła słowianofilskich i rusofilskich organizacji mniejszości rusińskiej na Zakarpaciu. W Moskwie przebywa Petr Getsko, samozwańczy "lider" Rusinów, odrzucany przez szerszą społeczność na Ukrainie.

W 2014 roku Getsko poinformował rosyjskie media, że Zakarpacie pójdzie za przykładem Donbasu i ogłosi secesję od Ukrainy. W rzeczywistości Rada Ludowa Rusinów, która reprezentuje ponad 90% grup Rusinów, zadeklarowała poparcie dla integracji europejskiej i decentralizacji Ukrainy. Sondaż przeprowadzony w tym samym roku wykazał, że na Zakarpaciu poparcie dla państwa federalnego wyniosło zaledwie 2,3%.

W tym samym duchu, we wrześniu 2015 roku Antyglobalizacyjny Ruch Rosji zorganizował w Moskwie globalny kongres separatystów, który został sfinansowany częściowo z grantów prezydenckich.

Ostatnio separatyzm na tle etnicznym objawił się w Odessie - prorosyjscy aktywiści, nazywający siebie Partyzantami Odessy, twierdzą, że miasto jest rosyjskie, ponieważ 99% jego mieszkańców "mówi i myśli" po rosyjsku. Partyzanci Odessy często odwołują się do okresu, gdy Odessa była częścią imperium rosyjskiego, aby usprawiedliwić rosyjską ingerencję na Ukrainie. Jeden z moskiewskich działaczy tej grupy powiedział o Partyzantach Odessy, że: „oni walczą o rosyjski świat, który jest wszędzie tam, gdzie mówi się w języku rosyjskim”. Po aresztowaniu przez ukraińskie służby bezpieczeństwa, według doniesień, niektórzy członkowie grupy stwierdzili, że działali pod kierunkiem rosyjskich służb wywiadowczych. Liderzy innej wspieranej przez Rosję grupy, Republiki Besarabii, zostali aresztowani na początku 2015 roku za spiskowanie w zakresie działań separatystycznych w regionie Odessy.

Narracja historyczna

Aby usprawiedliwić i wzmocnić swoją dominującą pozycję wśród państw poradzieckich, Rosja Putina narzuca własną wersję historii - mieszanekę rosyjskiego dziedzictwa imperialnego

i radzieckiego, skupioną wokół narracji o Rusi Kijowskiej jako kolebce cywilizacji wschodniosłowiańskiej i wspólnego doświadczenia walki z faszyzmem podczas II wojny światowej.

Narracja o jedności Słowian Wschodnich oraz prawosławnym pokrewieństwie Gruzji i Armenii z Rosją podważa zasadność istnienia tych państw jako w pełni niepodległych organizmów politycznych. Ukraina jest często w ogóle przedstawiana jako historyczna pomyłka - państwo, które powstało przez przypadek i które nie ma żadnych podstaw do swojego istnienia.

Na spotkaniu Klubu Wałdajskiego w 2013 roku Putin oświadczył, że Rosjanie i Ukraińcy to "jeden naród", a Ukraina jest częścią "naszego wielkiego rosyjskiego, czy też rosyjsko-ukraińskiego świata". W 2014 roku odrzucił suwerenność Ukrainy nad jej południowo-wschodnim terytorium jako konsekwencję "niejasnego impulsu" Lenina, który oddał ziemie Noworosji radzieckiej Ukrainie, podczas gdy "naród [rosyjski] tam pozostał". Przywiązanie do tej narracji historycznej jest widoczne w działalności wielu rosyjskich fundacji – lista poniżej.

Jednym z głównych mecenasów debaty historycznej jest Fundacja Perspektywy Historycznej, założona w 2004 roku przez Natalię Narocznicką, byłą radziecką dyplomatkę i deputowaną do rosyjskiej Dumy. Narocznicka, częsta beneficjentka grantów prezydenckich oraz Fundacji Gorczakowa, jest jednym z najbardziej prominentnych wyrazicieli kremłowskiej linii historycznej. Eksperti z jej fundacji prowadzili wykłady w centrum informacyjnym Fundacji Gorczakowa w Kijowie, podkreślając jedność narodu ukraińskiego i rosyjskiego oraz ostrzegając przed niebezpieczeństwami, jakie niesie ze sobą rewizjonistyczne przedstawianie historii II wojny światowej. Po aneksji Krymu Fundacja Perspektywy Historycznej otrzymała 4,7 mln RU (110 tys. USD) na realizację tam projektu dotyczącego historycznych związków Krymu z Rosją.

Zwłaszcza radziecka narracja historyczna o II Wojnie Światowej odgrywa istotną rolę w rosyjskim postrzeganiu siebie w kraju i na arenie międzynarodowej. Podkreśla ona rosyjskie osiągnięcia w ratowaniu Europy przed faszyzmem, nie wspominając o stratach ludzkich i przypomina czasy, gdy Rosja należała do wielkich mocarstw, kreśląc na nowo powojenną mapę Europy na swoją korzyść. Przywódcy Rosji często idealizowali historię II wojny światowej, aby zmobilizować lojalność, utrzymać porządek i przeciwdziałać narodowej apatii.

Chociaż radziecka narracja historyczna jest uznawana na Zachodzie za wysoce upolitycznioną i tendencyjną, Rosja opiera się temu, uważając to za wysiłki innych suwerennych państw zmierzające do ponownej oceny wydarzeń wojennych. Próby ponownej oceny podejmowane przez społeczeństwa i naukowców, zwłaszcza na Ukrainie i w krajach bałtyckich, są przedstawiane jako przejawy faszyzmu i dowody odrodzenia nazizmu. Przeciwdziałaniu próbom fałszowania historii ze szkodą dla interesów Rosji poświęcona była działająca w latach 2009-2012 Prezydencka Komisja Federacji Rosyjskiej, która koncentrowała się na przeciwdziałaniu odstępstwom od oficjalnej narracji rosyjskiej. Potępiła m.in. publikacje wskazujące na jakąkolwiek bezpośrednią negatywną rolę Rosji w wojnie czy klęsce głodu na Ukrainie w 1933 roku.

Kluczowe grupy promujące rosyjską narrację historyczną

Fundacja Perspektywy Historycznej Natalia Narocznickaja (prezes) 2004 <http://www.fiip.ru>

Instytut na rzecz Demokracji i Współpracy (Paryż) Natalia Narocznickaja (przewodnicząca) 2007 <http://www.idc-europe.org/ru/>

Świat bez nazizmu Boris Shpigel (przewodniczący) 2010 <http://worldwithoutnazism.org>
International

Front Antyfaszystowski Borys Kolisneczenko i Władimir Woroncow (założyciele) 2011
www.antifashyst.org

Rosyjskie Stowarzyszenie Współpracy Międzynarodowej Siergiej Stiepszyn (prezes) 1925
<http://rams.org.ru>

Fundacja Pamięć Historyczna Aleksandr Diukow (dyrektor) 2008
<http://www.historyfoundation.ru>

W 2014 roku Rosja sfinansowała kilka projektów historycznych z okazji 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej - na przykład Rosyjskie Stowarzyszenie Współpracy Międzynarodowej otrzymało fundusze od Rossostrudnichestwa na prace nad przeciwdziałaniem "aberracjom historycznym".

Aleksandr Affanasjew, jedna z kluczowych postaci uczestniczących w projekcie, stwierdził, że: "liberalizm w Rosji doprowadził do skrajnej swobody w życiu publicznym, co zaowocowało świadomym fałszowaniem historii. Pseudohistorycy dążą do zniszczenia Rosji bez konieczności użycia siły militarnej". Stowarzyszenie organizuje wydarzenia na Ukrainie, w Mołdawii, Armenii i na Łotwie, a także publikuje eseje na takie tematy jak rola Rosji w II Wojnie Światowej czy zderzenie amerykańskiego i rosyjskiego modelu rozwoju.

Narracja o odrodzeniu faszyzmu

Szczególnie od 2011 roku Rosja wykorzystuje narrację o odrodzeniu faszyzmu w Europie Wschodniej, aby zdyskredytować Ukrainę i kraje bałtyckie oraz stworzyć i skonsolidować prokremlowskie sieci za granicą.

Narracja ta podkreśla rosyjską walkę z faszyzmem, która rozpoczęła się wraz z niemiecką inwazją na Związek Radziecki w 1941 roku i która trwa do dziś w związku z konfliktem na Ukrainie. Koalicja Świat bez Nazizmu założona w 2011 roku określa siebie jako międzynarodowy ruch na rzecz praw człowieka, zrzeszający 136 organizacji z 28 krajów, mający filie na Ukrainie, w Mołdawii, Finlandii, Bułgarii, krajach bałtyckich i Stanach Zjednoczonych. Świat bez Nazizmu i inne podobne grupy promują narrację o narastaniu neofaszyzmu i "wrogów wewnętrznych" w byłej radzieckiej strefie wpływów w Europie. Na przykład marsze antyfaszystowskie na Ukrainie w 2013 r. zostały zaaranżowane przez Partię Regionów, przy aktywnym udziale różnych grup z tej sieci, najwyraźniej w celu propagowania wśród rosyjskojęzycznej ludności strachu przed pełzającym ukraińskim nacjonalizmem.

Retoryka faszyzmu została w pełni wykorzystana w celu zdyskredytowania protestów Euromajdanu i późniejszego nowego przywództwa na Ukrainie. Księgarnie w Rosji zalały publikacje antyukraińskie i antyamerykańskie, w tym wiele autorstwa rzekomo "niezależnych" ekspertów. Były one również rozpowszechniane na Ukrainie i w innych krajach poradzieckich za pośrednictwem szeroko rozwiniętej rosyjskojęzycznej sieci handlu książkami.

W lipcu 2015 roku Ukraina zakazała importu 38 książek autorstwa rosyjskich ideologów, w tym Dugina i Narocznickiej.

Oslabianie budowania narodu i promowanie integracji euroazjatyckiej

W swoich próbach pielęgnowania prorosyjskich postaw wśród elit, dziennikarzy i młodzieży w państwach poradzieckich narracja Kremla ma na celu przekonanie ludzi, że ich obecne rządy krajowe są niekompetentne. Jego pełnomocnicy działają na rzecz osłabienia procesu budowania państwa i reform, a zamiast tego promują integrację euroazjatycką pod auspicjami Rosji. Działania te są prowadzone głównie przez grupy związane z obecną partią Jedna Rosja i media państwowe, które promują nowoczesną ideologię rosyjską jako latarnię konserwatyizmu i oporu globalnego przeciwko Zachodowi.

W październiku 2011 roku w Izwiestii ukazał się artykuł sygnowany przez Putina o "nowym projekcie integracyjnym", przedstawiający jego wizję nowej Unii Euroazjatyckiej. Artykuł przedstawiał argumenty za ściślejszą integracją na obszarze poradzieckim, opartą na "wspólnych wartościach, współpracy gospodarczej i politycznej", a także wskazywał na potrzebę większej współpracy humanitarnej oraz zacieśnienia więzi edukacyjnych i kulturalnych. W następstwie artykułu Putina powstało kilka nowych organizacji i sieci wspierających integrację euroazjatycką na szczeblu lokalnym.

Do istniejących od dawna organizacji, takich jak Instytut WNP Władimira Zatulina, tradycyjnie skupiających się na Ukrainie, dołączyły nowe grupy, które tworzą platformy dla ruchów antyunijnych w Mołdawii, na Ukrainie i w Gruzji. Niektóre z nich zakładają filie za granicą, a niektóre uczestniczą w wydarzeniach organizowanych przez lokalne grupy prorosyjskie. W wielu z nich pojawiają się publikacje takich postaci jak Aleksandr Dugin, ojciec Tichon Szewkunow ("osobisty spowiednik" Putina) i doradca prezydenta Siergiej Głazjew.

Kluczowe grupy ideologiczne

Centrum Polityki Społecznej i Konserwatywnej, ośrodek analityczny partii Jedna Rosja Borys Gryzłow 2005 <http://www.cscp.ru>

Instytut Projektów Obywatelskich Rozwój ideologii "liberalno-konserwatywnej" Walierij Fadijew 2005 <http://www.inop.ru>

Centrum Ocen Strategicznych i Prognoz Geopolityka Siergiej Griniajew 2012 <http://csef.ru>

Instytut Badań Stosunków i Inicjatyw Zagranicznych w zakresie Geopolityki i Mediów
Weronika Kraszennikowa 2011 <http://www.invissin.ru>

Rosyjski Instytut Studiów Strategicznych Oficjalny think-tank prezydenta Federacji Rosyjskiej
Leonida Reszetnikowa 1992 <http://riss.ru>

Esencja Czasu (Sut Vremeni) Neoradziecki ruch lewicowy, związany z Władisławem
Surkowem Siergiej Kurginian 2010 <https://eot.su>

Kluczowe euroazjatyckie ugrupowania integracyjne

Instytut WNP - jedna z pierwszych poradzieckich grup zajmujących się rosyjskimi interesami
w WNP Konstantin Zatulín 1996 <http://www.zatulin.ru>

Fundacja Wspierania Współpracy Euroazjatyckiej Współpraca gospodarcza, wojskowa,
młodzieżowa; ukierunkowanie na Armenię Mreg Simonian 2012 <http://fondres.ru>

Rosyjski Front Ludowy/Międzynarodowa Rosja Podgrupa Rosyjskiego Frontu Ludowego
licząca 120 członków NGO Aleksiej Anisimow, szef Komitetu Wykonawczego 2011
<http://onf.ru>

Eurazjaci Nowa Fala Media; koncentracja na Kirgistanie Jurij Anufriew 2010
<http://www.enw-fond.ru>

Klub Griboedova, Armenia Klub Skovoroda, Ukraina Platforma propagandy i treści
neoimperialnych Dmitry Kiselyov, Russian Today Agency 2010 <http://skovoroda.net>
<http://griboedoff.net>

Euroazjatycka Fundacja Rozwoju Pomoc humanitarna dla Naddniestrza Aleksandr Argunow
2012 <http://www.eurasianintegration.ru>

Eurasian Heritage - założona przez Olega Derepaskę w celu promowania współpracy
eksperskiej, akademickiej i biznesowej wokół projektu integracji euroazjatyckiej Aleksandr
Dorofiejew 2004 <http://www.fundeh.org>

Wątek integracji euroazjatyckiej stał się pierwszoplanowy w dyskursie wielu grup
prokremlowskich, zwłaszcza na Ukrainie, w Mołdawii i Gruzji - krajach aspirujących do
członkostwa w UE i będących częścią inicjatywy Partnerstwa Wschodniego (patrz lista
poniżej). Ci rosyjscy niepaństwowi rzecznicy skupiali się w swojej narracji na szkodliwych
skutkach integracji europejskiej dla gospodarki i tradycyjnych wartości oraz przedstawiali
regionalnym elitom raporty i opracowania wyjaśniające korzyści płynące z przystąpienia do
Unii Euroazjatyckiej. Na Ukrainie Wiktor Miedwiedzuk i jego organizacja pozarządowa
Ukraiński Wybór (Ukrainian Choice) byli liderami w promowaniu takich antyunijnych narracji.

Wiktor Medwiedzuk, który m.in. pełnił funkcję szefa administracji prezydenta Leonida
Kuczmy w latach 2002-05, jest jednym z najsilniejszych lobbystów interesów Kremla na
Ukrainie. Putin jest ojcem chrzestnym córki Medwiedzuka, a obaj mężczyźni spotykali się

regularnie w 2013 roku przy okazji wydarzeń sportowych w Rosji. W 2012 roku, w ramach wysiłków mających na celu wpłynięcie na opinię publiczną przeciwko proponowanej umowie stowarzyszeniowej UE-Ukraina, Putin złożył szeroko nagłośnioną wizytę na Krymie, by spotkać się z Medwedczukiem. Takie gesty sprawiły, że stało się jasne, iż jest on człowiekiem Putina na Ukrainie.

Medwedczuk, obecnie poza formalną polityką, założył w 2012 roku organizację pozarządową Ukraiński Wybór. Oficjalnie ta organizacja społeczeństwa obywatelskiego ma na celu wspieranie praw obywatelskich i rozwój demokracji bezpośredniej. W rzeczywistości jest ona jednym z aktorów dążących do konsolidacji grup prorosyjskich. Promuje federalizację Ukrainy i wykorzystanie specyficznej formy "demokracji bezpośredniej", w ramach której legalnie wybrani urzędnicy państwowi są dyskredytowani jako niezdolni do kierowania krajem, a jako realną alternatywę proponuje się referenda lokalne.

Sieć organizacji obejmuje około 300 grup na Ukrainie, z których wiele to organizacje religijne powiązane z Rosyjską Cerkwią Prawosławną lub jednostkami kozackimi. Ukraiński Wybór zrzesza również grupy społeczności rusińskich. Ma swoje przedstawicielstwa we wszystkich obwodach Ukrainy, a liderzy lokalnych oddziałów często wywodzą się z organów ścigania. Ukrainian Choice prowadził kampanię przeciwko umowie o pogłębionej i kompleksowej strefie wolnego handlu między UE a Ukrainą (DCFTA) przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w 2013 roku. Jej główne przesłania zawierały propagandę anty-LGBT, a także ostrzeżenia przed gwałtownym wzrostem cen i utratą miejsc pracy w wyniku ściślejszej integracji z UE. DCFTA była przedstawiana jako irracjonalne porozumienie zawarte przez ukraińskie elity. Medwedczuk stwierdził, że będzie ona kosztować Ukrainę ponad 10 mld USD z powodu ceł handlowych, kwot eksportowych i wyższych cen gazu wprowadzonych w odwecie przez Rosję, a także argumentował, że umowa stowarzyszeniowa z UE jest sprzeczna z dziewięcioma artykułami ukraińskiej konstytucji. Ukraiński wybór wykorzystywał duże imprezy publiczne do rozpowszechniania takich przekazów. W 2013 roku Medwedczuk zainicjował również Forum Euroazjatyckie w Kijowie, we współpracy z rosyjską Młodzieżową Radą Publiczną, aby przekazać szerszej opinii publicznej informacje o zagrożeniach związanych z integracją europejską.

Utrudnianie integracji europejskiej

Działania rosyjskich elit na rzecz współpracy wykraczają poza Ukrainę i obejmują inne kraje Partnerstwa Wschodniego. W Mołdawii prorosyjski ruch młodzieżowy Rodina Unia Euroazjatycka, we współpracy z mającym siedzibę w Moskwie Euroazjatyckim Klubem Dyskusyjnym, wzywa do unieważnienia umowy stowarzyszeniowej tego kraju z UE. Argumentuje, że będzie ona miała "katastrofalne konsekwencje" i zrównuje integrację z UE do okupacji. Rosyjski wicepremier Dmitrij Rogozin jest głośnym orędownikiem tych mołdawskich ugrupowań.

Fundacja Uznanie (Priznanije), która już wcześniej była widoczna na Krymie, rozpoczęła działalność w Mołdawii w 2009 roku. Koncentruje się na kwestiach neutralności, integracji z Rosją i języka rosyjskiego, a od 2012 roku koncentruje się szczególnie na mołdawskim,

głównie rosyjskojęzycznym regionie Gagauzji. W 2014 roku w tym regionie odbyło się referendum konsultacyjne, finansowane przez prywatne interesy rosyjskiego biznesu. W wyniku głosowania opowiedziano się za integracją z Unią Celną pod przewodnictwem Rosji, a nie z UE, co doprowadziło do napięć między tym regionem a Kiszyniowem.

Takie przesłania i wydarzenia powtarzają się na Kaukazie Południowym. Zainspirowana ukraińskim Wyborem, organizacja Eurasian Choice pojawiła się w Gruzji, aby promować tam podobny program. Jest ona powiązana z tamtejszym Towarzystwem Irakli II, które promuje bliższe stosunki między Rosją a Gruzją i jest głośno przeciwne integracji europejskiej.

Prorosyjski Instytut Eurazji w Tbilisi, kierowany przez Gulbata Rtskhaladze, organizuje protesty, rozpowszechnia antynatowskie badania opinii publicznej i głośno mówi o tym, co przedstawia jako zagrożenie dla Gruzji ze strony integracji z UE.⁶⁹ Poglądy Rtskhaladze i innych Gruzynów, którzy je podzielają, są szeroko nagłaśniane przez finansowaną przez państwo rosyjskie Caucasus Research Network. Gdy w latach 2011-12 program reform wdrażany przez rząd Michaiła Saakaszwilego w Gruzji zwrócił uwagę innych państw regionu poradzieckiego, kraj ten stał się celem działań mających na celu podważenie wiary społeczeństwa w wartość reform. W 2012 roku Fundacja Gorczakowa sfinansowała i opublikowała książkę Nikity Mendkowicza z Rosyjskiego Instytutu Studiów Strategicznych, analizującą porażkę gruzińskich reform, przedstawiając Gruzję jako fałszywego "kaukaskiego tygrysa" - był to kontrargument wobec popularnej książki rosyjskiej ekonomistki Larisy Burakowej o sukcesie programu reform. Praca Burakowej "Why Georgia Made It" (Dlaczego Gruzji się udało) była szeroko dyskutowana zarówno w Rosji, jak i na Ukrainie; została przetłumaczona na język ukraiński i pomogła promować wiarę w to, że pozytywne zmiany są możliwe w przestrzeni poradzieckiej.

Kształtowanie następnego pokolenia w przestrzeni poradzieckiej

Od lat 2000. w Rosji narastała fala ruchów konserwatywnych i nacjonalistycznych. Za namową Kremla powstało wiele grup młodzieżowych i religijnych, których celem jest budowanie większościowego poparcia dla Putina i wspieranie jego antyzachodniej narracji. Ta fala rozlała się poza granice Rosji, w jej sąsiedztwie, gdzie sympatyzujące z nią grupy skupiają się w szczególności na następnym pokoleniu. Grupy te starają się zaszcześcić studentom w krajach poradzieckich idee euroazjatyizmu, rosyjskiej walki z dominacją USA oraz rosyjskiego modelu "suwerennej demokracji". Działają sieci Klubów Eurazjatyckich, organizują duże fora młodzieżowe i tworzą różne parlamenty młodzieżowe.

Euroazjatycki Ruch Młodzieżowy Aleksandr Dugin, założyciel 2005 <http://med.org.ru>

Młoda Eurazja Jurij Kofner, lider 2011 <http://yeurasia.org>

Wspólnota Narodów (Sodruzhestwo) Konstantin Kosaczow, prezes zarządu 2012
<http://sodruzhestvo.org>

Rosyjska Narodowa Rada Organizacji Młodzieżowych Grigorij Pietuszkow, szef 1992
<http://www.youthrussia.ru>

Rosyjska Federalna Agencja ds. Młodzieży Siergiej Pospiełow, szef 2008

<http://www.fadm.gov.ru>

Euroazjatycki Parlament Młodzieży Andranik Nikogosjan, szef 2012 <http://eayp.org>

www.eamnp.pф

Fundacja Międzynarodowej Wymiany Młodzieży Andriej Nieczajew, prezes 2006

<http://www.rus-germja.org>

Aktywnym graczem na tym polu jest Fundacja Gorczakowa. Ta założona w 2011 roku przez rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych organizacja grantodawcza i operacyjna finansuje rocznie około 25 projektów, głównie dotyczących młodzieży, przywództwa i historii. W inauguracyjnym roku działalności fundacja otrzymała od ministerstwa bezpośrednie dofinansowanie w wysokości 58 mln RU (2 mln USD)75 . Członkiem zarządu, który ustala priorytety w przyznawaniu dotacji, jest minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow, a jej działalność wspierają także duże rosyjskie firmy, które również mają swoich przedstawicieli w zarządzie.

Informacje o finansowaniu w tej sferze wpływów są cholernie trudne do zweryfikowania, ale istnieją dowody na to, że rosyjskie firmy, takie jak Gazprom Export, wspierają obozy młodzieżowe dla Rosjan mieszkających za granicą. Fundacja Gorczakowa sponsoruje również liczne platformy młodzieżowe promujące integrację słowiańską. Bułgaria jest częstym gospodarzem obozów młodzieżowych, a od 2010 roku jest gospodarzem corocznych spotkań młodych członków rosyjskiej diaspory z około 40 krajów.

Dialog dla Przyszłości, Słowiańskie Forum Integracyjne oraz Dialogi Bałkańskie, Kaukaskie i Bałtyckie należą do najbardziej znaczących forów nawiązywania kontaktów i pielęgnowania prorosyjskich poglądów wśród młodych ludzi w regionie.

InterSeliger, międzynarodowe ramię rosyjskiego krajowego obozu młodzieżowego Seliger, jest jedną z największych platform młodzieżowych i ważnym aktorem soft-power. Jest finansowany i współorganizowany przez Rosyjską Federalną Agencję ds. Młodzieży; państwo rosyjskie inwestuje w obóz, który postrzega jako forum kształtowania młodzieży dla putinowskiej Rosji. W 2014 i 2015 roku InterSeliger organizował specjalne wydarzenia dla młodych Rosjan w diasporze, promując wśród uczestników antyamerykańskie i prokremlowskie narracje. W 2016 roku planowane jest przeprowadzenie obozów w takich miejscach jak Krym, Kaliningrad i sporne Wyspy Kurylskie.

Na uwagę zasługuje również skupienie się administracji Putina na młodych dziennikarzach (technokraci, młode wilki) jako sposobie na utrwalenie rosyjskiej narracji w poradzieckiej przestrzeni medialnej. Specjalne szkoły medialne na Kaukazie i w Azji Centralnej promują rosyjskie standardy dziennikarskie i podkreślają rosyjskie stanowisko w sprawie wojny na Ukrainie. Na ich imprezach pojawiają się dziennikarze RIA Nowosti, Russian Reporter i Russia Today (RT): na przykład w ramach "Nowej Fali", szkolenia dla młodzieży z Litwy, Armenii, Gruzji, Naddniestrza, Azerbejdżanu i Kazachstanu, odbył się wykład dziennikarza i publicysty politycznego Anatolija Wassermana "Cenzura jako instrument wolności mediów" oraz fachowe porady Władimira Mamontowa, prezesa zarządu Izwiestii.

Od czasu aneksji Krymu Rosja organizuje coroczne fora pod auspicjami Międzynarodowego Zgromadzenia Młodych Dziennikarzy dla rosyjskojęzycznych mediów i innych publikacji. Sieć ta twierdzi, że prezentuje "alternatywne spojrzenie na Krym" jako przeciwwagę dla blokady informacyjnej wynikającej z "zachodniej wojny hybrydowej przeciwko półwyspowi".

Grupy prawosławne Rosyjska Cerkiew Prawosławna wspierała "zbieranie ziem rosyjskich" i wzmacnianie rosyjskiego świata poprzez powiązane z nią organizacje pozarządowe. Jego siła oddziaływania wynika z dużej liczby wiernych za granicą oraz wysokiego poziomu zaufania publicznego do Rosji i regionu poradzieckiego. Poprzez różne publikacje i grupy charytatywne Cerkiew odgrywa ważną rolę w promowaniu rosyjskocentrycznej wizji świata. Poniżej zebrałem listę głównych organizacji prawosławnych, które są aktywne w kwestiach politycznych - w tym wypowiadają się przeciwko członkostwu w UE i NATO - a także potępiają Zachód za jego moralną degradację.

Rosyjska Cerkiew Prawosławna tradycyjnie angażuje się w działalność grup religijnych afiliowanych przy parafiach Patriarchatu Moskiewskiego za granicą. Jednak w 2007 roku powołała do życia własną organizację międzynarodową Dzień Chrztu Rusi (Den' Chreszczenija Rusi), promującą zjednoczenie Ukrainy, Białorusi i Rosji jako jednej Świętej Rusi. W 2013 roku Dzień Chrztu Rusi, cieszący się dużym poparciem patriarchy Cyryla, zorganizował w 10 miastach Ukrainy koncerty plenerowe pod takimi hasłami jak "Jesteśmy jednością", "Jedność narodów słowiańskich" czy "Święta Ruś jest niepodzielna".

Rosyjski sektor prywatny również wspiera rosyjski świat, inwestując w promocję konserwatywnych i prawosławnych wartości zarówno w Rosji, jak i za granicą. Znani jako "prawosławni oligarchowie", tacy jak Konstantin Malofiejew, założyciel Marshall Capital, i Władimir Jakunin, były szef Kolei Rosyjskich, przeznaczyli w tym celu znaczne środki na swoje prywatne organizacje charytatywne.

Dzień Chrztu Rusi (Den Chreszczenija Rusi) Patriarcha Cyryl 2007 <http://dkr.kiev.ua>

Ogólnorosyjska Rada Ludowa Patriarcha Cyryl 1993 <http://www.vrns.ru/experts/>

Fundacja Świętego Wasilija Konstantego Malofiejewa 2007 <http://fondsvv.ru>

Andrew's Foundation Centrum Chwały Narodowej Władimir Jakunin 1992 2001
<http://cnsr.ru>

Fundusz wieczysty Dialogu Cywilizacji Władimir Jakunin 2003 <http://wpfdc.org>

Rosyjski Komitet Rodzicielski Dzieci Szkolnych i jego odpowiedniki na Ukrainie i w Armenii - brak danych - Rosja: 2000 Ukraina: 2009 Armenia: 2013 Rosja: <http://www.r-komitet.ru>

Ukraina: <http://pravrodkom.ru>

Armenia: <https://vk.com/varkvk>

Stowarzyszenie Ekspertów Prawosławnych Kirył Frołow

Afiliowani: Związek Ukraińców Prawosławnych, Związek Bractw Prawosławnych i Stowarzyszenie Aktywistów Słowiańskich 2005 <http://kirillfrolov.livejournal.com/profile>

Fundacja Małofiejewa Świętego Wasilija jest jedną z największych prywatnych fundacji charytatywnych w Rosji. W 2014 roku wydała na różne projekty ponad 1,1 miliarda RU (17 milionów dolarów). Wspiera głównie programy w Rosji, takie jak Prawosławny Związek Młodzieży, ale w 2008 roku we współpracy z Patriarchatem Moskiewskim uruchomiła wspólnotę Rosjanie bez Rosji, mającą na celu zjednoczenie młodych wyznawców rosyjskiego świata. W sierpniu 2014 roku, chcąc jeszcze bardziej wpłynąć na opinię publiczną i umocnić konserwatywną demografię w regionie, Małofiejew uruchomił własny telewizyjny kanał informacyjny Tsargrad TV, nadający mieszkankę retoryki religijnej, ideologicznej i nacjonalistycznej.

Jakunin z kolei założył Fundację Świętego Andrzeja i powiązane z nią Centrum Chwały Narodowej. Obie mają na celu promowanie rosyjskiego dziedzictwa narodowego i pokojowego współistnienia różnych narodów i religii. Fundacja św. Andrzeja prowadzi program "Rosyjski Świat" we współpracy z Rosyjską Cerkwią Prawosławną.

Na arenie międzynarodowej Dialog Cywilizacji Jakunina organizuje coroczne forum na greckiej wyspie Rodos, promując m.in. Rosję jako odrębną cywilizację globalną "uprawnioną" do własnej przestrzeni rozwojowej. Ukraina, jako religijne jądro rosyjskiego świata, jest gospodarzem setek grup obywatelskich powiązanych z Rosyjską Cerkwią Prawosławną. Grupy te zapewniają o swojej duchowej, kulturowej i moralnej jedności z bratnimi narodami Białorusi i Rosji, argumentując, że Ukraina ma tylko jeden wybór: zachować wschodnią cywilizację prawosławną. Ich zwolennicy mobilizują się wokół programów antyunijnych i antynatowskich, a ich działania obejmują marsze protestacyjne przeciwko rozszerzeniu obu instytucji.

Na Ukrainie, w Gruzji i Armenii powstały prawosławne komitety rodzicielskie, wzorowane na rosyjskim Rodzicielskim Komitecie Dzieci Szkolnych. Grupy te inicjują ataki słowne na grupy LGBT i feministyczne w regionie i twierdzą, że równość płci jest zachodnią konstrukcją mającą na celu szerzenie homoseksualizmu w Europie Wschodniej, obwiniając Stany Zjednoczone i UE za upadek "zdrowia moralnego" w ich społeczeństwach.

Równoległy dyskurs" na temat praw człowieka, wyborów i demokracji Działalność rosyjskich grup pełnomocników uwypukla ostrą rywalizację między liberalno-demokratycznymi a konserwatywnymi ideologiami neoradzieckimi o "serca i umysły" obywateli. Zaciskając pasa na demokracji w kraju, Rosja wykorzystuje dostęp jaki dają systemy liberalne do rozpowszechniania zmanipulowanych informacji i tworzenia równoległego dyskursu. Rosyjskie grupy finansowane przez państwo przywłaszczyły sobie ustalone słownictwo dotyczące demokracji i praw człowieka - powszechnie postrzegane w putinowskiej Rosji jako narzędzia Zachodu do wywierania presji za granicą - aby oskarżyć Zachód o stosowanie podwójnych standardów.

Naśladując amerykańskie i europejskie organizacje pozarządowe w dziedzinie praw człowieka i monitoringu wyborów, rosyjskie grupy publikują "alternatywne" raporty dotyczące praw człowieka, obserwują wybory za granicą i występują jako obrońcy praw

człowieka dla Rosjan mieszkających za granicą. Najbardziej prominentnych aktorów w tej sferze przedstawia Tabela 8. Prawa człowieka Fundacja Wspierania Rodaków, założona przez Rossostrudnicestwo w 2009 roku, jest wiodącym podmiotem udzielającym dotacji na obronę praw Rosjan w sądach za granicą. W ciągu dwóch lat 2012-13 otrzymała od państwa 91,8 mln RU (ok. 8 mln USD).⁸⁷ Finansuje 18 centrów praw człowieka, głównie w krajach poradzieckich; każde centrum zatrudnia od pięciu do 12 pracowników i dysponuje rocznym budżetem w wysokości 2,6-5,2 mln RU (82 tys.-176 tys. USD). W 2013 roku beneficjentami jej pracy było ok. 10 tys. osób, ponad trzykrotnie więcej niż w roku poprzednim. We wrześniu 2015 roku władze ukraińskie nałożyły na fundację sankcje, uzasadniając to "zagrożeniem dla bezpieczeństwa narodowego

Grupy GONGO działające (rzekomo) na rzecz demokracji i praw człowieka

Moskiewskie Biuro Praw Człowieka Aleksandr Brod 2002 <http://pravorf.org>

CIS-EMO Stanisław Byszok, Główny analityk 2003 <http://www.cis-emo.net/ru>

Fundacja na rzecz Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego "Dyplomacja Ludzi" Aleksiej Koczektow 2010 <http://www.publicdiplomacy.su>

Fundacja na Rzecz Badania Problemów Demokracji Maksim Grigoriew - dane niedostępne - <http://www.democracyfund.ru>

Międzynarodowy Instytut Państw Nowo Powstałych Aleksiej Martinow (dyrektor) 2008 <http://www.iines.org>

Rosyjski Instytut Prawa Wyborczego Igor Borysow (szef zarządu) 1999 <http://www.roiip.ru>

Euroazjatyckie Obserwatorium na rzecz Demokracji i Wyborów Luc Michel 2006 <http://www.eode.org/>

Korzystając z danych proreżimowych organizacji pozarządowych, władze rosyjskie prowadzą własną sprawozdawczość na temat praw człowieka. W 2011 roku Ministerstwo Spraw Zagranicznych opublikowało pierwszy raport o stanie przestrzegania praw człowieka w wybranych krajach - w tym w Stanach Zjednoczonych, państwach członkowskich UE i Gruzji, ale z wyłączeniem Białorusi, Azerbejdżanu i innych państw przyjaznych Kremlowi.

Ponadto w 2014 roku ministerstwo zleciło Fundacji Badań nad Problemami Demokracji i Moskiewskiemu Biuru Praw Człowieka przygotowanie trzech raportów o łamaniu praw człowieka na Ukrainie, które zostały opublikowane również w tłumaczeniu na język angielski. Te silnie finansowane przez państwo ugrupowania są blisko związane z Kremlom i wchodziły w skład Prezydenckiej Rady do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Praw Człowieka. Tekst raportów na temat Ukrainy jest wysoce wybiórczy, nie wspomina się w nich o torturach, złym traktowaniu więźniów wojskowych, porwaniach aktywistów, wywłaszczaniu nieruchomości przez prorosyjskich bojowników, naruszaniu praw człowieka Tatarów krymskich czy zwiększonej liczbie zagranicznych bojowników, w tym bojowników, co do

których uważa się, że pochodzą z Federacji Rosyjskiej, a wszystkie te kwestie zostały szczegółowo przedstawione w raporcie 35-osobowej misji ONZ ds. monitorowania praw człowieka na Ukrainie, wydanym w październiku 2014 r.

Fundacja Wspierania Rodaków regularnie finansuje również raporty koncentrujące się na konfliktach etnicznych w krajach bałtyckich, dyskryminacji Rosjan i dławieniu języka rosyjskiego. W 2015 roku sfinansowała co najmniej sześć publikacji na temat Ukrainy, z których wszystkie zawierały wyraźne antykijowskie uprzedzenia i selektywne wykorzystanie źródeł, a także pomijały wzmianki o naruszeniach praw człowieka związanych z aneksją Krymu i operacją wojskową na wschodzie Ukrainy.

Rosja próbuje zdominować przestrzeń informacyjną poprzez wprowadzanie alternatywnych wiadomości, które często opierają się na zmanipulowanych informacjach. Głównym celem jest utrudnianie podejmowania decyzji na Zachodzie, zwłaszcza w organizacjach, w których decyzje podejmowane są na zasadzie konsensusu.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych promuje grupy pełnomocników, które szerzej rozpowszechniają przekaz Kremla na forach wielostronnych, takich jak Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), ONZ, Parlament Europejski i Rada Europy, oraz podejmuje wysiłki w celu dyskredytacji państw za pomocą fałszywych zarzutów dotyczących praw człowieka. Podczas spotkań dotyczących implementacji wymiaru ludzkiego OBWE w 2014 i 2015 roku kremlowscy pełnomocnicy - w tym przypadku Świat bez Nazizmu i Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego "Dyplomacja Ludzi" - oskarżali władze Ukrainy o "masowe zabójstwa dysydentów" i twierdzili, że połowa rosyjskojęzycznych Ukraińców nie ma możliwości nauki języka rosyjskiego w państwowych szkołach. Oskarżyły również państwa członkowskie OBWE o przymykanie oczu na łamanie praw człowieka na Ukrainie.

"Alternatywny" monitoring wyborów

Rosja inwestuje również w grupy, które prowadzą "alternatywny" monitoring wyborów, w tym monitoring wyborów na terytoriach separatystycznych z zamiarem nadania im pozorów legalności. W czasie referendum w sprawie statusu Krymu, które odbyło się w marcu 2014 roku, rosyjskie media rozpowszechniały komentarze tak zwanych "europejskich" obserwatorów. Monitorujący pod przewodnictwem Mateusza Piskorskiego, szefa polskiego Europejskiego Centrum Analiz Geopolitycznych, potwierdzili, że "referendum spełnia wszystkie międzynarodowe standardy". Z kolei OBWE nie monitorowała przebiegu referendum z powodu braku wystarczającej ilości czasu na prace przygotowawcze oraz obecności wojsk rosyjskich na miejscu.

Rosyjski Instytut Prawa Wyborczego i Organizacja Monitoringu Wyborów WNP (CIS-EMO) monitorują wybory równoległe z OBWE i zazwyczaj wyciągają przeciwstawne wnioski. Nielegalne wybory w 2014 roku w obwodach ługańskim i donbaskim na Ukrainie zostały przedstawione w książce wydanej przez CIS-EMO jako "demokracja pod ostrzałem". Do końca 2014 roku CIS-EMO otrzymała prawie 5 mln RU (125 tys. dolarów) w rosyjskich

grantach prezydenckich na badanie "nacjonalistycznych zagrożeń dla instytucji demokratycznych w przestrzeni poradzieckiej oraz współpracy rosyjskich i ukraińskich organizacji pozarządowych na poziomie regionalnym". W 2015 roku grupa otrzymała grant w wysokości 2,5 mln RU (36 tys. dolarów) na realizację projektu mającego na celu wspieranie "integracji społeczności tatarskich ze społeczeństwem rosyjskim" na Krymie.

CIS-EMO współpracuje z Euroazjatyckim Obserwatorium na rzecz Demokracji i Wyborów (znanym też czasem jako Euroazjatycka Rada na rzecz Demokracji i Wyborów). Grupa ta, utworzona w 2006 roku w Kiszyniowie i Brukseli, twierdzi, że monitoruje wybory w samowzających republikach Abchazji, Naddniestrza i Górskiego Karabachu. Na jej czele stoi Luc Michel, belgijski działacz skrajnie prawicowy, mający powiązania z neonazistami.

Głosy neoimperialne

Od 2012 roku wiele wcześniej ekstremistycznych głosów przeszło do głównego nurtu rosyjskiej polityki zagranicznej i mediów państwowych. W Rosji od dawna istniały osoby publiczne, które np. popierały wojny w Czeczenii i zamrożone konflikty w Naddniestrzu, Abchazji i Osetii Południowej, a "skrajni" intelektualiści i nacjonaści kwestionowali zdolność Ukrainy do bycia niepodległym państwem. Nierzadko można było usłyszeć oświadczenia, w tym od wysokich urzędników państwowych, że Sewastopol jest miastem rosyjskim. Poniżej wymienię niektóre z głównych grup rosyjskich, które promują poglądy ultrakatolickie i wspierają odtworzenie prawosławnej, neoimperialnej Rosji

Kluczowe grupy neoimperialne i paramilitarne

Klub Izborsky Aleksandr Prochanow 2012 <http://www.dynacon.ru>

Nocne Wilki Aleksandr Zaldostaniw lata 80-te <http://nightwolves.ru>

Międzynarodowy Ruch Euroazjatycki Aleksandr Dugin 2003 <http://med.org.ru>

Weterani działań wojennych niedostępne 2010 <http://sojuz-v.com>

Afgańscy weterani Franz Klintsevich 1990 <http://www.rsva.ru>

Bractwo Wojskowe (Boevoe Bratstvo) Boris Gromow 1997 <http://bbratstvo.com>

Związek Kozaków Rosyjskich Paweł Zadorožny 1990 <http://www.allcossacks.ru>

Wielki Don Kozaków Nikołaj Kozicyn 1994 <http://vvd2003.narod.ru>

Rosyjski Ruch Imperialny Stanisław Worobiov 2005 <http://rusimperia.info>

Najbardziej prominentny współczesny rosyjski euroazjata Aleksandr Dugin nie jest już uważany za intelektualistę "z marginesu". Jego ambicją jest wpływanie na kręgi polityczne i kształtowanie nowej generacji liderów. W 2003 roku założył Międzynarodowy Ruch Euroazjatycki (IEM), a w 2005 roku wspomniany już Euroazjatycki Ruch Młodzieżowy. IEM ma członków z 20 krajów Unii Europejskiej i państw byłego Związku Radzieckiego.

Internetowe źródło informacji Dugina, Russian World of Eurasia (Rosyjski Świat Eurazji), jest finansowane z grantów prezydenckich.

Poza obszarem poradzieckim, wyciekłe materiały najwyraźniej podkreślają wysiłki Dugina na rzecz stworzenia sieci powiązań z prokremlowskimi zwolennikami w Rumunii, Polsce, na Węgrzech, we Francji, Chorwacji, Serbii, Grecji i Włoszech.

Klub Izborski, założony w 2012 roku jako platforma dla konserwatywnych intelektualistów, jest szczególnie wpływową organizacją na rosyjskiej skrajnej prawicy. W istocie jest on antytezą rzekomo bardziej liberalnego Klubu Valdai. Trzon Klubu Izborskiego stanowi 30 "patriotycznych" intelektualistów, a jego przewodniczącym jest Aleksandr Prochanow, redaktor naczelny skrajnie prawicowej gazety "Zawtra". Wśród prominentnych członków są Dugin, Walery Korowin (założyciel neoimperialnego Moskiewskiego Centrum Ekspertyz Geopolitycznych), Michaił Leontiew (prawicowy dziennikarz) i doradca prezydenta Siergiej Głaziew. Osoby te jeżdżą po sąsiadach Rosji i są stałymi gośćmi politycznych talk-show w państwowej telewizji.

Grupy paramilitarne

Rosyjskie ultranacjonalistyczne i neoimperialne grupy intelektualne są uzupełniane przez różne ciała paramilitarne. Skupiają one byłych członków różnych agencji wojskowych, a wiele takich grup otrzymuje fundusze w postaci grantów prezydenckich.

Na przykład w 2014 roku Bractwo Wojskowe (Bojewoe Bratstwo), któremu przewodniczył były gubernator obwodu moskiewskiego Borys Gromow, otrzymało 7,5 mln RU (188 tys. USD) funduszy na "patriotyczne wychowanie młodzieży i budowanie członkostwa". Wśród tych grup szczególnie faworyzowane przez Putina są Nocne Wilki, klub motocyklistów kierowany przez Aleksandra Załdostaniwa (znanego jako Chirurg), który rozpoczął "misję zbierania ziem rosyjskich" w państwach poradzieckich. Nocne Wilki rozrosły się z małego stowarzyszenia w latach 90-tych do sieci liczącej około 5000 członków z oddziałami w takich miejscach jak Kaliningrad, Białoruś i Simferopol na Krymie. Zarówno w 2011 jak i 2012 roku Nocne Wilki zorganizowały swoje doroczne spotkanie na Krymie, z błogostawieństwem patriarchy Cyryla. Putin osobiście jechał z innymi motocyklistami w 2013 roku z okazji ich dorocznego spotkania na Krymie, a także wspierał finansowo rozwój Nocnych Wilków w całej Rosji i w innych krajach poradzieckich. Grupa otrzymała od państwa w 2014 roku około 18 milionów RU (0,5 miliona dolarów) - jedną z największych kwot przyznanych jakiegokolwiek rosyjskiej organizacji pozarządowej w jednym roku - na "patriotyczne wychowanie młodzieży".

Rosyjskie sieci kozackie, liczące łącznie około 740 tysięcy członków, zostały zachęcane do współpracy ze swoimi odpowiednikami w przestrzeni poradzieckiej: 111 jednostek kozackich otworzyło oddziały między innymi na Białorusi, Ukrainie, w Kazachstanie i Kirgistanie. Prowadzą one również paramilitarne obozy młodzieżowe w Armenii, Mołdawii, Kirgistanie, na Białorusi i Ukrainie. Na przykład w 2013 roku letni obóz Tawrida Sicz na Krymie zgromadził 170 młodych ludzi z kontrolowanej przez Kijów Ukrainy, Rosji i Naddniestrza, którzy uczyli się

strzelania, walki i umiejętności przetrwania. Jeden z jego współorganizatorów, Związek Kozaków Krymskich, otrzymywał wsparcie finansowe od Rossotrudnicestwa i konsulatu rosyjskiego w Simferopolu, a wszelkie dyskusje na temat polityki zagranicznej i Zachodu miały wyraźny prokremlowski wydźwięk ideologiczny. Organizacje kozackie współpracują z 45tym Pułkiem Rozpoznania SZ FR, który brał udział w wojnach ceczeńskich, a także w konfliktach w Osetii Południowej i Abchazji.

Przyszłe trendy

Trwający w Rosji kryzys gospodarczy w pewnym stopniu osłabi zdolność administracji Putina do zwiększenia wysiłków na rzecz wpływania na politykę w spornym sąsiedztwie. Nie podważy jednak ambicji rosyjskiego przywódcy, by w perspektywie krótko- i średnioterminowej projektować rosyjską narrację światową i utrzymać swoją strefę wpływów. Środki finansowe będą nadal napływać do sektora wojskowego i soft-power, nawet w kontekście oszczędności. Wydatki na wojsko nadal rosną, podczas gdy w innych sektorach wprowadzono cięcia budżetowe.

Finansowanie grup agentów wpływu to w porównaniu z nimi niewielki wydatek, który może przynieść pozytywne rezultaty - Rosja będzie kontynuować wysiłki na rzecz wykorzystania podmiotów niepaństwowych w polityce zagranicznej na dwóch płaszczyznach: pomocy regionalnej i narracji o wspólnej tożsamości. Dzięki pierwszej z nich będzie pozycjonować się jako globalny i regionalny donator. Pomoc stanie się filarem euroazjatyckiego projektu integracyjnego, a aktorzy niepaństwowi mogą otrzymać z niej część.

W 2014 roku MSZ Rosji rozpoczęło formułowanie nowej doktryny soft power i wpływów humanitarnych, zgodnie z którą pomoc ma zostać przekierowana z agencji multilateralnych na dwustronną pomoc dla rosyjskich sojuszników. Przewodniczący Komisji Spraw Zagranicznych Izby Wyższej Konstantin Kosaczew apelował, aby rosyjska pomoc "była bardziej widoczna dla obywateli [w krajach-odbiorcach] i stanowiła czynnik, gdy są oni manipulowani przez konkurentów, aby dokonywać geopolitycznych wyborów wrogich Rosji".

Równolegle Kreml będzie nadal wykorzystywał język, historię, religię i etnogeopolitykę, aby przyciągnąć kraje regionu do rosyjskiego świata i promować euroazjatycko-prawosławną tożsamość. Będzie ona dalej konsolidować sieci rodaków, jak również terytoria separatystyczne i antyzachodnie grupy konserwatywne w krajach Partnerstwa Wschodniego i we wschodnioeuropejskich państwach członkowskich UE. Kampanie informacyjne będą nadal prowadzone w ramach wysiłków zmierzających do zdyskredytowania wartości europejskich, jak również do promowania narracji o napędzanej przez UE deprawacji gospodarczej i społecznej oraz o ekonomicznej eksploatacji państw byłego Związku Radzieckiego przez Zachód.

Dźwignie te mogą zostać wykorzystane do wzmocnienia partii eurosceptycznych w krajach Partnerstwa Wschodniego, a tym samym do utrudniania realizacji unijnych układów o stowarzyszeniu. Co więcej, prawdopodobne jest, że niektóre z grup pełnomocników Kremla zostaną "przemianowane", aby nadać im mniej eksponowaną rosyjską tożsamość, jak to

miało miejsce w przypadku rosyjskich ruchów młodzieżowych w Mołdawii i na Krymie. Ich nazwy będą podkreślać markę, która jest bardziej euroazjatycka, a mniej rosyjska.

Wydarzenia na Ukrainie stały się zapowiedzią ambicji Putina wobec rosyjskiego świata i tego, do czego może to doprowadzić. Nie ma gwarancji, że podobne scenariusze nie mogłyby się rozegrać w Estonii (Narwa), północnym Kazachstanie, Mołdawii (Gagauzja) czy na Łotwie (Daugawpils). Regiony te charakteryzują się dużą koncentracją ludności rosyjskojęzycznej lub rosyjskich mniejszości etnicznych, a płynna geografia rosyjskiego świata daje Kremlowi duże pole manewru na obszarze byłego ZSRR.

Niemniej jednak, jeśli gra na Ukrainie ujawniła skalę i wpływ rosyjskich aktorów niepaństwowych, to od tego czasu przestrzeń dla Rosji do prowadzenia operacji pełnomocników w jej sąsiedztwie stała się bardziej wymagająca. Rada Bezpieczeństwa Narodowego Ukrainy nałożyła sankcje na 12 rosyjskich stowarzyszeń, grup kozackich i religijnych organizacji charytatywnych oraz zakazała ich działalności na Ukrainie. Mołdawia również zakazała wjazdu liderom kilku grup pełnomocników.

Przeciwdziałanie wyzwaniu Zrozumienie sieci rosyjskich grup pełnomocników finansowanych przez państwo jest kluczowe dla przeciwdziałania ich potencjalnemu zagrożeniu dla integralności i suwerenności państwa. Na przykład, media w regionie i na Zachodzie muszą zrozumieć, że rzecznicy i komentatorzy związani z tymi grupami nie zawsze są (albo i nigdy nie są, umówmy się) "niezależnymi" ekspertami, za których się podają.

Rosyjskie media państwowe działające za granicą muszą być ściśle monitorowane pod kątem zgodności z przepisami o radiofonii i telewizji obowiązującymi w krajach, w których są goszczone, a w razie konieczności sankcjonowane za naruszenia.

Media i organizacje strażnicze powinny zwalczać dezinformację i uruchamiać profesjonalnie produkowane, autorytatywne źródła informacji skierowane do ludności rosyjskojęzycznej. Sąsiedzi Rosji powinni działać na rzecz wzmocnienia władzy policji i rządów prawa poprzez reformę sektora bezpieczeństwa cywilnego.

Działalność grup agentów wpływu w krajach przyjmujących powinna być ściśle monitorowana, a nawet zamykana, jeśli zostanie stwierdzone, że podważają one suwerenność państwa lub stanowią zagrożenie dla integralności terytorialnej.

Zachodnie fundacje prodemokratyczne powinny skupić się na pogłębianiu zaangażowania obywateli w swoje programy i nawiązywać kontakty z nietradycyjnymi aktorami lokalnego społeczeństwa obywatelskiego, takimi jak grupy kulturalne, religijne organizacje charytatywne i stowarzyszenia rodziców.

Silne, niezależne organizacje społeczeństwa obywatelskiego powinny zidentyfikować konkretne części społeczeństw, będące celem rosyjskiej propagandy i grup pełnomocników, a także promować wysiłki na rzecz bardziej efektywnych kontaktów z obywatelami i tworzenia odpolitycznionych, neutralnych przestrzeni jako forum dla wyrażania różnych poglądów i pomocy w budowaniu konsensusu.

Takie bezpośrednie, bieżące i potencjalnie transformacyjne działania mają kluczowe znaczenie dla zwiększenia spójności społecznej, budowania zaufania i znalezienia wspólnej płaszczyzny, która mogłaby przyspieszyć reformy i doprowadzić do bardziej demokratycznego kształtowania polityki. Solidna strategia zachodnia, we współpracy z wysiłkami rządów krajowych, społeczeństwa obywatelskiego i niezależnych mediów, może pomóc chronić rodzącą się demokrację, wzmocnić otwarte społeczeństwa i ułatwić krajom tego wspólnego sąsiedztwa budowanie europejskiej przyszłości.